

Çocukların Toprakla Eğlenceli Serüveni

*Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz - 5
Öğretmen ve Anne-Baba El Kitapları*

*Hülya Gülay Ogelman
Alev Önder
Mehmet Duran Öznacar
Esin Turan Güllaç
Nazmi Durkan
Şevket Yılmaz*

Hülya GÜLAY OGELMAN & Alev ÖNDER & Mehmet Duran ÖZNAÇAR &
Esin TURAN GÜLLAÇ & Nazmi DURKAN & Şevket YILMAZ

ÇOCUKLARIN TOPRAKLA EĞLENCİLİ SERÜVENİ:
Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 5
Öğretmen ve Anne-Baba El Kitapları

ISBN: 978-605-364-801-7

Kitapta yer alan bölümlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2015, Pegem Akademi

Bu kitabın basım, yayın ve satış hakları

Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri,
kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt
ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında
yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları
satın almamasını diliyoruz.

I. Baskı: Şubat, 2015 Ankara

Yayın-Proje Yönetmeni: Ayşegül Eroğlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Şermin Demirhan

Kapak Tasarımı: Yılmaz Yücel

Baskı: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 770. Sokak No: 105/A

Yenimahalle/ANKARA (0312-394 55 90)

Yayıncı Sertifika No: 14749

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

*Antalya'da 5 yıl önce geçirdiđi kazada felç olan ve
hafızasını yitiren bir çocuğa Umut adını veren,
kendi çocuğu kabul edip, bütün bakımını,
sorumluluđunu üstlenen Gülsüm Kabadayı'ya ve
tüm çocukları kendi çocuğuymuşçasına
seven kocaman ve yüce yürekli kadınlara..*

ÖN SÖZ

Çevre eğitimi, çevre sorunlarıyla birlikte özellikle son yıllarda önem kazanmış ve yaygınlaşmaya başlamış bir alandır. Bu alan içerisinde küçük çocukların eğitilmesi, uzun süreli önemli etkilerin elde edilmesi açısından özel bir yere sahiptir.

Erken çocukluk döneminde çocukların yaparak-yaşayarak öğrenmesine fırsat tanıyan çevre eğitimi uygulamaları bireysel ve toplumsal çevre bilincinin oluşturulmasında önem taşımaktadır.

Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 5 isimli proje, TÜBİTAK 4004-Doğa ve Bilim Okulları proje grubu içerisinde 2014 yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi ABD. tarafından Denizli’de uygulanmıştır. Proje, anasınıfına devam eden ve sosyo-ekonomik düzey açısından dezavantajlı bölgelerde yaşayan 5-6 yaş çocuklarına ve ailelerine toprak eğitimi vermek amacıyla oluşturulmuştur.

Projeye ilişkin bu kitap ile proje sonrasında toprak eğitiminin okul öncesi eğitim kurumlarında yaygınlaşmasını sağlamak amaçlanmıştır. Kalabalık bir ekibe sahip olan projede birçok kişinin katkıları bulunmaktadır. 2009 yılından itibaren bu proje 5 kez TÜBİTAK desteğiyle uygulanmıştır. İlk projeden itibaren projenin uygulanması sırasındaki katkılarından ötürü Prof. Dr. Alev ÖNDER’e, Yrd. Doç. Dr. Nazmi DURKAN’a, Prof. Dr. Raşit URHAN’a, Prof. Dr. Sacit KÖSE’ye, Yard. Doç. Dr. Ayşe SAVRAN GENCER’e, Doç. Dr. Kutret GEZER’e, Aygül ÖNÜN’e, Ebru ÖZTÜRK’e, Denizli Orman Bölge Müdürlüğü’nden Serkan ŞERGİ’ye, Ramazan ÖZTÜRK’e, Güven GÜLTEKİN’e ve Sinan SÖZBİLEN’e, Uzm. Biyoloji Öğrt. Mehmet Duran ÖZNACAR’a, Yard.

Doç. Dr. Esin TURAN GÜLLAÇ'a, Yrd. Doç. Dr. Şevket YILMAZ'A, Doç. Dr. Yeşim KARA'ya, Öğr. Gör. Feryal BEYKAL ORHUN'a, anasınıfı öğretmenleri Keriman AVCI'ya, Erdoğan KARADİREK'e, Yelda ERBAY'a, Özden KONUK'a, Belma AKYOL'a, Gülçin DABAN'a, Ayşe DOĞRU'ya, Filiz SIKI'ya, rehberlerden Elif Hilal DURAN'a, Ahmet EROL'a, Seda KOCA'ya, sağlık görevlisi Mehmet ÖZTÜRK'e, Hüseyin Erikoğlu Anaokulu'nun, Kayhan Veli Çetinkaya Anaokulu'nun, Hulusi Kulaklı Ortaokulu'nun, Dentaş İlkokulu'nun, Kayhan Zehra Nihat Moraloğlu İlkokulu'nun, Toki Anaokulu'nun, Toki İlkokulu'nun idarecilerine teşekkür ederim.

Projenin arka planında özellikle son iki projede gönüllü olarak projemizin işleyişine yardımcı olan, Pamukkale Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Lisans programı öğrencilerinden Aylin Ergül, Basriye Algan, Selda Aybar, Merve Çelikkemir, Sema Aydoğan, Tuğçe Yaşlıoğlu, Tefik Yaylalı, Gizem Kuran, Cansu Tepe, Büşra Mircali, Münevver Akgün, Ayşe Bayram, Dilek Dereköylüoğlu, Tuğba Aksoy, Ahmet Öztekin, Seçil Dumlupınar, Emine Göröl, Fatma Coşkun, Fatma İrem Altıngöz, Reyhan Göl, Nurdan Gültekin ve Tuğçe Dinçer'e çok teşekkür ederim.

Projelerimize katılan Hüseyin Erikoğlu Anaokulu'nun, Kayhan Veli Çetinkaya Anaokulu'nun, Hulusi Kulaklı Ortaokulu Okulu'nun, Dentaş İlkokul'nun, Kayhan Zehra Nihat Moraloğlu İlkokulu'nun, Toki Anaokulu'nun, Toki İlkokulu'nun anasınıflarına devam eden ve projeye katılan çocuklarımıza ve ailelerine teşekkür ederim.

Bunun yanı sıra proje uygulamaları sırasında sınıfların, laboratuvarların kullanımında bizlere desteğini esirgemeyen eski dekanlarımızdan Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN'e, Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK'e ve Prof.Dr. Selahittin ÖZÇELİK'e Pamuk-

kale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Rıza ERDEM'e çok teşekkür ederim.

Katılan çocuklar üzerindeki olumlu etkisi ortaya konulan bu projenin daha geniş örneklem gruplarına ulaşmasını ve bu tür projelerin yaygınlaşmasını diliyorum. “Ağaç yaş iken eğilir.” sözünün gerçeklik payını küçük çocukların bitmek bilmeyen öğrenme isteklerinde rahatlıkla görebiliyoruz. Onların öğrenme meraklarını ve iştahlarını en güzel şekilde değerlendirerek sürekli yeni bilgiler, beceriler, davranışlar öğrenmelerini sağlamalıyız. Çevre eğitimi de bu öğrenme alanı içinde sürekli bir biçimde yer almalıdır.

Unutulmamalıdır ki, çocukların öğrenme potansiyellerine yönelik yapılanlar hiçbir zaman boşa gitmeyecektir.

Proje Yürütücüsü

Doç. Dr. Hülya GÜLAY OGELMAN

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi ABD.

0 258 296 11 24

<http://topragitaniyoruz@pau.edu.tr>

hgulay@pau.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
1. Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitiminin Önemi	1
2. Anne-Baba-Çocuk Etkileşiminin Çocuğun Gelişimindeki Önemi	4
3. Anne Babaların Çocuklarında Çevre Duyarlılığını Geliştirmek İçin Dikkat Etmeleri Gereken Unsurlar.....	6
4. Erken Çocukluk Döneminde Proje Çalışmalarının Önemi	7
5. Toprağın Önemi	8
6. Erozyon (Toprak Aşınımı/Kaybı) ve Erozyon İle Mücadele.....	10
7. Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz Projelerinin Geçmişi	12
8. Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 5 Projesi.....	15
9. Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 5 Projesi'nde Yer Alan Etkinlikler.....	18
10. Projenin Ardından Yapılabilecek Devam Etkinlikleri.....	81
11. Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz 5 Projesi'nde Aile Katılımı Etkinlikleri.....	88
12. Projenin Ardından Yapılabilecek Aile Katılımı Devam Etkinlikleri.....	107
13. Tipitop ve Arkadaşları ile Toprağı Tanıyoruz Proje Etkinliklerinin Uygulanması Sırasında Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar.....	110
Sonuç.....	113
Kaynakça	114

1. Erken Çocukluk Döneminde Çevre Eğitiminin Önemi

Çevre sorunları dolaylı olarak tüm toplumları etkilemektedir. Bu nedenle dünyanın herhangi bir yerindeki çevre sorununa gösterilecek tepki tüm dünya ülkeleri tarafından aynı şekilde olmalıdır. Bu konuda geliştirilecek duyarlı yaklaşımlar kısa ve uzun süreli olarak tüm toplumları olumlu yönde şekillendirecektir. Bunun yanı sıra çevre sorunlarının temelinde çevreye zararlı üretim ve tüketim alışkanlıklarının bulunması, çevre eğitimi gerekli kılan bir diğer unsurdur. Çevre sorunlarının geniş etkisi ve bu sorunların ortaya çıkış noktasında insan bulunmaktadır (Tombul, 2006). Bunun yanı sıra değişen yaşam koşulları yeni nesillerin doğal yaşamdan kopuk ya da doğal yaşama uzak bir düzen içinde büyümelerine neden olmaktadır. Bu nedenle çevre eğitimi hem sorunların ortaya çıkmasının önlenmesi hem de var olan sorunların kısa sürede ortadan kaldırılması açısından önem taşımaktadır.

Okul öncesi dönem, yaşam boyunca gelişimin en hızlı olduğu ve en uzun süreli etkilere sahip gelişim dönemidir (Akçay, 2006; Oktay, 1999). Yaşamın ilk yıllarında çocukların kazandıkları alışkanlıklar, davranışlar, beceriler ileriki yıllarda devam etmekle birlikte benzer alışkanlık, beceri ve davranışların kazanılmasını kolaylaştırmaktadır (Önder, 1999; Wood, Cowan, & Baker, 2002). Bireylerin davranışlarını, tutumlarını değiştirmenin en etkili yolu eğitim olduğundan, okul öncesi dönemde çocuklara kazandırılacak çevre bilinci, sonraki yıllarda da çevreye yönelik olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerini sağlayacaktır. Aynı zamanda çocuğun çevre ve toplum ile ilgili sağlıklı bir bakış açısının temellerinin oluşturulacağı bir dönem olarak görülmektedir (Domka, 2004; Grodzinska-Jurczak, Stepska, Nieszporek, & Bryda, 2006; Wilson, 1996; Witt, & Kimple, 2008). Çevre eğitiminde eğitim ortamı dışındaki doğal çevre önemli bir yer tutmaktadır. Doğal çevrede yapılan çalışmalar çocukların çevreyi tanımalarını, çevre ile doğrudan etkileşime girmelerini ve deneyim kazanmalarını sağlamaktadır (Place, 2000; Vadala, Bixler, & James,

2007). Çevre eğitimi sırasında çocukların diğer gelişim alanları da desteklenmekte, yeni kavram, beceri ve davranışlar öğrenmektedirler. Şöyle ki, zihinsel açıdan sınıflandırma, sıralama, neden-sonuç ilişkisi kurma, problem çözme gibi beceriler geliştirilmektedir. Sosyal açıdan, toplumu, dış dünyayı tanıma, başkalarının hakkına saygı, işbirliği, yardımlaşma, uzlaşma gibi becerileri desteklemektedir. Duygusal açıdan ise empati kurma becerisinin, estetik algının gelişmesi, özgüven, duygusal düzen ve kendini kontrol becerisi desteklenmektedir. Fiziksel açıdan ise çocukların hareket becerileri desteklenmektedir. Küçük ve büyük kas grupları daha çok çalıştırılarak fiziksel büyüme desteklenmektedir (Başal, 2003; Place, 2000; Shin, 2008). Çevre eğitimi tüm gelişim alanlarıyla birlikte çocuğun kişilik gelişimini çok yönlü desteklemektedir.

Bu dönemde çocukların çevreye yönelik bilgileri yeterli düzeyde olmasa da merakları, ilgileri kısa sürede çevre ile ilgili çok sayıda bilgiye ulaşmalarını sağlayacaktır. Bu noktada çevre eğitimi merakın ve ilginin en iyi şekilde yönlendirilmesi adına da önem taşımaktadır.

Okul öncesi dönemi çevre eğitimi açısından önemli kılan diğer unsur, çevre eğitiminin de genel gelişimle paralel olarak gerçekleşmesidir (Arslan, 1997). Çevre eğitimi yaşamın ilk yıllarında, çocuğun yakın çevresinde başlamaktadır. Ailenin çocuk üzerindeki model olma işlevi çevre eğitiminde de kendini göstermektedir. Aile ile birlikte okul öncesi eğitim kurumları çevre eğitiminin sistematik olarak verileceği ilk kurumlar olarak dikkat çekmektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemdeki çevre eğitimi kısa süreli olarak çocuk için uzun süreli olarak toplumsal açıdan üzerinde durulması gereken bir konudur. Küçük çocuklar için gerçek ortamla yakından ilişkili, onların aktif katılımlarını destekleyen, meraklarını gidermeye ve tüm gelişim alanlarını desteklemeye yönelik çevre eğitimi uygulamalarına ihtiyaç bulunmaktadır (Basile, 2000; Buhan, 2006). Araştırmalar (Chu vd., 2007; Domka, 2004; Maynard & Waters, 2007) çocukların 3 yaştan itibaren çevre okur yazarlığı konusunda eğitilebileceğini

göstermektedir. Okul öncesi dönem çocukları üç yaşından itibaren olumlu çevre tutumları ve çevre farkındalığı geliştirebilmektedirler (Gatt, Tunnicliffe, Borg, & Lautier, 2007; Russo, 2001).

Konu ile ilgili Türkiye’de ve yurt dışında yapılan çalışmalar da okul öncesi dönemdeki çevre bilincinin önemine işaret etmektedir. Okul öncesi eğitime devam eden 6 yaş grubundan 11 çocuğun katıldığı bir çalışmada (Akdağ ve Erdiler, 2006) çocuklara denizler ve sualtı yaşamı hakkında bilgi vermenin yanı sıra çocuklara denizleri ve sualtı yaşamı koruma bilinci kazandırmak amaçlanmıştır. Su altındaki yaşam konulu çevre eğitimi, sualtı yaşamı, suların nasıl korunacağı, serbest dalış malzemeleri ve kullanılış amaçları alt konularını içermektedir. Uygulamaların yanı sıra oyun, drama, hikaye gibi etkinliklerle gerçekleştirilen programın ön ve son test bulguları çalışmanın, çocukların denizler ve sualtı yaşam hakkındaki, bilgisini, denizleri ve sualtı yaşamı koruma bilinçlerini arttırdığı ortaya koymuştur. Yurt dışında da İngiltere’de 2003 yılında başlayan Orman Okulları (Forest Schools) Projesi’ne 6-8 yaş arasındaki çocuklar katılmaktadır. Proje, çocukların gelişim düzeylerine göre oluşturulan oyunlar, problem çözme, yaratıcı düşünme etkinliklerinden meydana gelmektedir. Tüm etkinliklerin ormanda gerçekleştirildiği projede çocukların çevreyi tanımalarının, sosyal ilişkilerinin geliştirilmesinin yanı sıra kendilik gelişimlerinin de desteklenmesi amaçlanmıştır (Swarbrick, Eastwood, & Tutton, 2004). Okul öncesi eğitime devam eden 18 Amerikalı çocuk ile yapılan bir çalışmada, biyolojik çeşitlilik, geri dönüşüm, atıklar, bitkiler konularıyla ilgili hazırlanan bir eğitim programının etkililiği incelenmiştir. Bir ay boyunca yarım günlük bir programda çeşitli açık hava etkinlikleriyle gerçekleştirilen çalışmada uygulanan ön ve son testler çocukların belirlenen konularla ilgili bilgi düzeylerinin arttığını göstermiştir (Witt, & Kimple, 2008). Avustralya’da ise okul öncesine devam eden çocuklara ve ilköğretim öğrencilerine yönelik Avustralya’ya özgü kuş türlerinin ele alındığı bir eğitim programı uygulanmaktadır (Smith, 2009). Kuş türleriyle birlikte “hava, toprak, bitki, tohum” gibi

kavramlar da öğretildiği programda, etkinlikler ve basılı materyallerden yararlanılmaktadır. Açık hava etkinlikleri ile şekillenen program, bireysel ve küçük grup çalışmalarını da kapsamaktadır. Okul öncesi dönemde gerçekleştirilen çevre eğitimi programının uzun süreli etkisini konu alan çarpıcı bir araştırma da Amerika'da gerçekleştirilmiştir. High Scope Eğitim Programı'na devam eden 5-6 yaş (27 çocuk) çocuklara bir yıl boyunca aile katılımı (26 ebeveyn) ile desteklenen bir çevre eğitimi programı da uygulanmıştır. Uygulamanın kısa süreli sonuçları, programa katılan çocukların ve ailelerinin çevreye yönelik genel davranış ve tutumlarının, kontrol grubundaki anne-baba ve çocuklara göre daha ileri düzeyde olduğunu göstermiştir. Çocuklar ilköğretim 4. ve 5. sınıfa devam ettikleri zaman yapılan ikinci ölçümlerde de deney grubundaki çocukların ve ailelerinin çevreye yönelik tutumlarının, kontrol grubuna göre üst düzeyde olması araştırmanın uzun süreli sonuçlarından (Robertson, 2008).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde küçük yaştan itibaren çocuklara çevreye yönelik tutumlarını, bilgilerini geliştirici çalışmaların gerçekleştirilebileceği görülmektedir. Çalışmaların dikkat çeken yönü oldukça az sayıda oluşlarıdır. Çocukların çevre ile ilgili algısı, bilgisi ve tutumlarına yönelik betimsel araştırmalarda artış görülmekteyken uygulamaya dayalı çalışmalara duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

2. Anne-Baba-Çocuk Etkileşiminin Çocuğun Gelişimindeki Önemi

Anne babalar, hamilelik sürecinden itibaren çocukların gelişimini etkilemeye başlarlar. Hatta katılımsal özelliklerin de yeni nesile aktarıldığı düşünüldüğünde anne-babaların çocuk üzerindeki etkisi hamilelik öncesine dayanacaktır. Doğumdan itibaren ise aile yapısının ve bu yapı içerisinde anne ve babanın çocukla etkileşimi çocuğu gelişimini şekillendirmektedir. Anne babalar, davranış modeli olarak, çocuk yetiştirme tutumları ve uyguladıkları disiplin yöntemleriyle çocukları üzerinde doğrudan etkiler oluştururlar. Anne ba-

balaların çocuklarına sağladıkları ortamlar ise çocuk üzerinde dolaylı etkiler sağlamaktadır (Gülay, 2010a; Gülay, & Akman, 2009). Anne babalar çocukların dünyayı ve kendilerini tanıma sürecinde ona yeni bilgileri, becerileri ve davranışları öğreten, pekiştiren kişiler olarak ilk öğretmenleridir. Ayrıca anne baba çocuğun bakımından ve eğitiminden sorumlu ilk kişilerdir. Model olarak ve sağladığı koşullarla çocuğun gelişimini desteklerler. Aile, sosyal bir grup olarak da çocuğu sosyalleştirir ve toplumsal yaşama hazırlar (Köksal-Eğmez, 2008; Oktay, 1999; Yavuzer, 1999). Okul öncesi dönemin yaşam içerisindeki önemi düşünüldüğünde anne-baba-çocuk etkileşiminin de önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Okul öncesi eğitim sürecinde ailelerin eğitim sürecine katılmaları çeşitli açılardan önem taşımaktadır. Aileler bu şekilde okul öncesi eğitim hakkında bilgi sahibi olurken, çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmeyi öğrenmektedirler. Çocuklarıyla geçirdikleri zaman onları daha iyi tanımalarına, ilişkilerini geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Ailelerin eğitim sürecine katılmaları, çocukların akademik başarıları başta olmak üzere sosyal-duygusal uyumlarını da arttırmaktadır. Anne babalarıyla okulda yapılanlara ilişkin paylaşımda bulunan ve okuldaki uygulamalara benzer uygulamaları birlikte gerçekleştiren çocukların okula karşı motivasyonlarının üst düzeyde olduğu, okulu daha çok sevdikleri ifade edilmektedir. Anne babalar çocuklarıyla nitelikli zaman geçirerek kendilerinin ve çocuklarının öz yeterliklerini arttırmaktadırlar. Aynı zamanda aile katılımının anne-babaların ebeveynlik becerilerini de arttırdığı belirlenmiştir. Ailelerin eğitime katılımları eğitimin okul ortamı dışında da devamını sağlarken dolaylı olarak eğitimin kalitesini de arttırmaktadır (Akkaya, 2007; Argon, & Akkaya, 2008; Çalık, 2007; Gürşimşek, 2003; Kaya, 2007; Keçeli-Kaysılı, 2008; Pehlivan, 1997).